

REGION NORD – PAS-DE-CALAIS – INNOWACJE W OKRUCHACH WĘGLA I CIENIU PARYŻA

(Wojciech Dziemianowicz, Agnieszka Laskowska)

Abstract: Nord – Pas-de-Calais – Innovation in the Crumbs of Coal and the Shade of Paris. The article is an attempt at analyzing the development processes of the French peripheral region, Nord-Pas-de-Calais. This region has been a subject of regional policy for many years, including significant public and private sector investments to help transform the economy. The analysis of key events in the context of the path dependency theory shows that, despite a marked increase in innovation, socio-economic development and some investment success, for the region located between Paris, London and Brussels it is very difficult to compete for growth factors.

Keywords: Development paths, Nord – Pas-de-Calais, regional policy.

Wprowadzenie

Region Nord – Pas-de-Calais (dalej też: NPDC) od 4 stycznia 2016 r., wskutek reformy terytorialnej, nie funkcjonuje już jako samodzielna jednostka administracyjna. Razem z Pikardią tworzy region o nazwie *Hauts de France (Nord – Pas-de-Calais-Picardie)*. Ze względu na dostępność najnowszych danych (za 2015 r.) oraz długi czas funkcjonowania NPDC jako odrębnego regionu w badaniu skoncentrowano się wyłącznie na tym właśnie regionie, w niektórych tylko miejscach nawiązując do skutków reformy.

Opracowanie bazuje na analizach literatury i danych statystycznych, również na przeprowadzonych wywiadach pogłębionych z liderami regionalnymi, przedstawicielami władz, a także uczelni i świata biznesu.

1. Charakterystyka regionu

Region Nord – Pas-De-Calais położony jest w północno-wschodniej części Francji. Od wschodu graniczy z Belgią, od południa z Pikardią, natomiast północną i zachodnią granicą regionu jest Morze Północne.

Region charakteryzuje się **wysokim stopniem uprzemysłowienia i urbanizacji** (wskaźnik urbanizacji jest prawie dwa razy wyższy od średniej krajowej i wynosi 17,2%¹) oraz dobrze rozbudowaną siecią transportu drogowego (9 autostrad), kolej-

¹ Strona internetowa regionu: [<http://www.nord-pas-de-calais-picardie.developpement-durable.gouv.fr/>].

wego (3 linie TGV²) i wodnego (3 porty morskie oraz porty rzeczne). W NPDC działa jedno międzynarodowe lotnisko w Lille, które oferuje połączenia lotnicze z miastami Francji oraz do krajów basenu Morza Śródziemnego i Finlandii.

NPDC w 2013 r. był **czwartym największym regionem we Francji** pod względem liczby mieszkańców (nieco ponad 4 mln), która w latach 2008-2013 wzrosła o 0,2%. Region charakteryzuje jedna z największych gęstości zaludnienia w Europie (327,4 mieszkańców na 1 km²)³. W strukturze wieku 79% mieszkańców stanowiły osoby w wieku 0-59 lat (w skali kraju wskaźnik ten wynosił 77%, 2012 r.). 20% mieszkańców było w wieku 0-24 lata.

Największym miastem w NPDC jest Lille, którego aglomeracja w 2013 r. liczyła 1,2 mln mieszkańców (w granicach miasta mieszkało ponad 231 tys. ludzi). Pozostałymi ważnymi miastami w regionie, których aglomeracje liczą ponad 100 000 mieszkańców, są: Douai – Lens, Valenciennes, Béthune, Dunkierka, Boulogne-sur-Mer, Maubeuge, Arras i Calais.

Jednym z problemów regionu jest wysokie bezrobocie, którego wskaźnik (12,4%) był najwyższy we Francji (2014 r.). Szczególnym problemem jest wysoki odsetek zarejestrowanych bezrobotnych poniżej 25 roku życia (w 2014 r. wynosił 18,8%, a we Francji – 15,2%) oraz wysoki odsetek bezrobotnych poszukujących pracy dłużej niż rok (odpowiednio 48% i 43%).

Największa grupa mieszkańców regionu aktywnych zawodowo w 2014 r. zatrudniona była w usługach (78%). Zatrudnieni w przemyśle, budownictwie i rolnictwie stanowili kolejno: 14%, 6% i 2% aktywnych zawodowo⁴.

Udział Nord – Pas-de-Calais w **tworzeniu krajowego PKB** w 2012 r. wynosił 5% (piąte miejsce w kraju). PKB *per capita* w NPDC wynosiło 25,7 tys. € i było mniejsze niż w całej Francji (32,1 tys. €). To, co wyróżnia region na tle kraju, to udział przemysłu w tworzeniu WDB (14,6% w regionie i 12,5% w kraju). NPDC jest **czwartym regionem przemysłowym kraju**. Region posiada istotny udział w krajowym zatrudnieniu w przemyśle: tekstylnym (20,8%), samochodowym (11,6%), produktów mineralnych (10,5%), naprawy i instalacji maszyn oraz wyposażenia (8,7%), metalurgicznym i transformacji metalu (7,4%), rolnym i spożywczym (7,4%)⁵. W 2011 r. NPDC znajdowało się w czołówce producentów 25 rodzajów produktów rolniczych w kraju. Produkcja rolnicza regionu stanowiła w 2013 r. ok. 4% produkcji krajowej⁶.

W 2013 r. w NPDC **liczba podmiotów gospodarczych przypadających na 10 000 mieszkańców** wynosiła 58 (we Francji – 82 firmy). Najwięcej podmiotów funkcjonowało w sektorze handlu detalicznego (30%), najmniej w rolnictwie (1%).

² Czas podróży z Lille do poszczególnych miast wynosi: Londyn – 1h 20 min, Bruksela – 35 min, Amsterdam – 2h 40 min, Kolonia – 2h 35 min, Paryż 1h [<http://rev3.fr/le-nord-pas-de-calais/>].

³ 2013 r., [<http://www.insee.fr/fr/>].

⁴ Szacunki INSEE.

⁵ *Chiffres clé Nord – Pas-de-Calais*. Édition 2015. CCI Région Nord de France.

⁶ *Mémento de la statistique agricole*. Édition 2014, AGREST Novembre 2014.

W ostatnich latach (2013-2014) NPDC było czwartym regionem w kraju ze względu na wysokość **eksportu** (7,7% wartości eksportu krajowego) i trzecim pod kątem **importu** (8,1% importu krajowego). Główni partnerzy handlowi NPDC to Belgia i Niemcy.

Nord – Pas-de-Calais należy do regionów, które **przeznaczają najmniej środków na inwestycje z zakresu B+R** (w 2009 r. – 783 mln euro, co plasowało go na 12. miejscu we Francji kontynentalnej). W 2011 r. tylko 0,84% PKB regionu przeznaczono było na badania i rozwój. Słaby wynik NPDC związany jest ze słabością sektora B+R w dużych przedsiębiorstwach i faktu, że w gospodarce regionu dominują MSP, które w swojej działalności nie wykorzystują wysokich technologii.

Mimo to region jest **silnym ośrodkiem akademickim w kraju**. Do najważniejszych uczelni można zaliczyć m.in.: Uniwersytet Lille 1; 2 i 3; szkoły inżynierskie: *École centrale de Lille*, *École nationale supérieure d'arts et métiers* czy uczelnie handlowe np. *École des hautes études commerciales du nord*, *IÉSEG School of Management*. W 2010 r. NPDC znajdowało się w czołówce w kraju ze względu na liczbę studentów, którzy uzyskali dyplom licencjata i magistra. Według szacunków Narodowej Rady Inżynierów i Naukowców (*Conseil National des Ingénieurs et Scientifiques de France*) w 2010 r. uczelnie wyższe z Nord – Pas-de-Calais wykształciły 7% francuskich inżynierów, z których jedynie 3% podjęło pracę w regionie⁷.

2. Ścieżka rozwoju regionu

NPDC jest regionem, który swoje dawne istotne znaczenie gospodarcze i początkowy dynamiczny rozwój zawdzięczał warunkom naturalnym: pokładowi węgla kamiennego oraz położeniu nad Kanałem La Manche. Oba te czynniki dały możliwość rozwoju zarówno wydobycia węgla, jak i działalności portowej (Calais). Rozwój NPDC można podzielić na kilka etapów:

- gospodarka oparta na węglu – czas od początku rewolucji przemysłowej do ok. lat 60-70 XX w., gdy rozpoczęto restrukturyzację przemysłu węglowego;
- transformacja gospodarcza – lata 70-90. XX w.;
- zwrot ku gospodarce opartej na wiedzy.

2.1. Gospodarka oparta na węglu

W XIX w. NPDC był pierwszym regionem przemysłowym Francji, nazywanym „pierwszą fabryką Francji”. Impulsem do rozwoju regionu było odkrycie pod koniec XVII w. bogatych złóż węgla. Prężny rozwój przemysłu wydobywczego, rozbudowa szlaków komunikacyjnych i nowości technologiczne spowodowały rozwój nowych przemysłów: stocznioвого, stalowego, tekstylnego i rolno-spożywczego.

⁷ *Stratégie Recherche Innovation pour une Spécialisation Intelligente 2014-2020*.

O ówczesnej sile przemysłowej NPDC świadczy fakt, że w 1913 r. wydobywano tu 27 mln ton węgla, co stanowiło 67% wydobycia krajowego. Rekord wydobycia węgla – 35 mln ton – padł w 1930 r.

NPDC należy do najbardziej przekształconych na skutek działalności człowieka regionów we Francji, zaraz po l'Ile-de-France. Jedynie 15% powierzchni regionu jest powietrzną naturalną (w skali Francji jest to 38%). Region zmagają się również z innymi problemami środowiskowymi, np. ryzykiem zatopienia przez morze czy emisją gazów przez zakłady przemysłowe (na początku XXI w. emisja gazów przez regionalny przemysł stanowiła 16% gazów produkowanych przez przemysł w kraju).

Nord Pas de Calais jest jednocześnie regionem przygranicznym, który ucierpiał zarówno w wyniku działań pierwszej, jak i drugiej wojny światowej. Po drugiej wojnie światowej nastąpiła odbudowa przemysłu węglowego i NPDC stał się głównym źródłem zaopatrzenia kraju w ten surowiec. Od 1947 r. poziom wydobycia węgla wrócił do poziomu sprzed wojny (ok. 27 mln ton rocznie, a kopalnie zatrudniały 222 000 górników). Od lat 50. XX w. rozpoczęto proces restrukturyzacji kopalń. Jeszcze w 1950 r. węgiel wydobyty w regionie stanowił połowę wydobycia krajowego. Jednak ze względu na rozpowszechnienie gazu i benzyny wydobycie węgla stawało się coraz mniej rentowne. Z tego powodu od 1960 r. zaczęto ograniczać wydobycie surowca.

Zmianie ulegała struktura gospodarki regionu. Z trzech głównych sektorów: węgla, stali i tekstyliów, jedynie ten ostatni pozostawał rentowny. W związku z brakiem opłacalności wydobywania węgla w NPDC zostało całkowicie zaprzestane w latach 80. XX w.⁸, a ostatnią kopalnię zamknięto w 1990 r.⁹ Kopalnie te poddawano rewitalizacji [Sztaba 2011].

2.2. Reformy i transformacja

Od lat 70. XX w., na skutek kryzysu ekonomicznego regularnie upadały przemysły stanowiące o sile regionu we wcześniejszych okresach. W latach 1970-1990 zlikwidowano 300 000 miejsc pracy [Wallart 2008], czego efektem było bezrobocie (wraz z jego konsekwencjami społecznymi), które w 1993 r. sięgało ok. 16%¹⁰.

W celu polepszenia jakości środowiska i przestrzeni w Nord – Pas-de-Calais zaczęto wprowadzać zasady zrównoważonego rozwoju, które miały polepszyć jakość życia mieszkańców. Wraz z prowadzeniem regulacji służących ochronie środowiska – przede wszystkim powietrza, władze wdrożyły programy dla przedsiębiorców, które miały im pomóc dostosować się do nowych wymogów [Sztaba 2011]. W regionie

⁸ [<http://www.universalis.fr/encyclopedie/nord-pas-de-calais/4-le-difficile-passage-d-une-economie-de-labeur-a-une-economie-post-moderne/>].

⁹ Region Nord – Pas-de-Calais: Histoire industrielle, INSEE, [http://www.insee.fr/fr/insee_regions/nord-pas-de-calais/themes/insee-dossier/no_ind_01/no_ind_01_2.pdf].

¹⁰ Douze ans de chômage, Nord Pas de Calais – Profiles, Numero 1, Mars 2003 INSEE [http://www.insee.fr/fr/insee_regions/nord-pas-de-calais/themes/pages_de_profils/P03_01.pdf].

w dalszym ciągu kładziony jest nacisk na ograniczanie negatywnych skutków przemysłu i wdrażanie rozwiązań „eko-ekonomi”.

Warto zaznaczyć, że koncentracja na przemyśle wydobywczym nie wymagała dużych nakładów na działalność naukową i badawczo-rozwojową¹¹, a uczelnie z regionu nastawione były na kształcenie inżynierów i specjalistów niezbędnych do pracy w przemyśle, a nie prowadzenie badań¹², czego konsekwencje można dostrzec w dzisiejszej sytuacji regionu.

Region otrzymywał wsparcie zarówno ze środków krajowych, jak i z UE. W latach 1989-1993 było to ponad 322 mln ecu [Pietrzyk 1998] w ramach pomocy regionom celu 2 ówczesnej unijnej polityki regionalnej¹³. Kwota ta stanowiła prawie 31% środków, jakie cała Francja otrzymała z budżetu UE na ten cel. Z otrzymanych środków wybudowano w latach 1993-1995 m.in. infrastrukturę dworca szybkiej kolei TGV w Lille. To właśnie skierowanie TGV do samego Lille uznawane jest za kluczowy moment przyspieszający restrukturyzację regionu. Warto dodać, że inwestor i operator TGV planował poprowadzić linię Paryż-Bruksela nieco na południe od Lille, gdzie stacja w pobliżu Lille miała się mieścić w miejscowości Amiens. Kluczową rolę w skierowaniu TGV do stolicy regionu, mimo niskiej ekonomiczności tego przedsięwzięcia, odegrał Pierre Mauroy, który był merem Lille w latach 1973-2001, a za prezydentury Francaisa Mitteranda pełnił w latach 1981-1984 funkcję premiera. W latach 1988-1992 Mauroy był sekretarzem generalnym partii socjalistycznej, a od 1992 do 1999 – prezydentem międzynarodówki socjalistycznej. Za jego zasługi dla regionu jego imieniem nazwany został stadion piłkarski w Lille. Mauroy pełnił też funkcję przewodniczącego regionu (1974-1981). Celowo wskazujemy na siłę polityczną Mauroya, ponieważ wydaje się, że w regionie peryferyjnym jednym z wyzwań jest przebicie się z jego problemami do świadomości elit politycznych. W przypadku NPDC udało się to osiągnąć, również ze względu na skalę problemów społecznych.

W następnym okresie programowania unijnego (1994-1999) wsparcie dla NPDC było jeszcze wyższe. Oprócz podobnej kwoty w ramach celu drugiego region otrzymał wsparcie kwotą 440 mln ecu ze względu na zaliczenie go do celu pierwszego (pomoc regionom opóźnionym w rozwoju)¹⁴.

Poza licznymi programami finansowanymi ze środków wspólnoty (np. RASIDER II, URBAN, ADAPT czy RETEX II) działania mające pobudzić rozwój NPDC podejmował sam region. Od 1982 r. na skutek reformy decentralizacyjnej regiony uzyskały większą niezależność i mogły m.in. tworzyć własne programy pomocowe. W przypadku Nord – Pas-de-Calais Rada Regionu zarządzała m.in. następującymi programami, które wspierały:

¹¹ Informacje z wywiadów pogłębionych.

¹² Informacje z wywiadów pogłębionych.

¹³ Cel: rekonwersja obszarów przemysłowych.

¹⁴ W przypadku celu pierwszego NPDC otrzymał ok. 20% wszystkich środków, jakie pozyskała Francja z budżetu Unii na ten cel.

- utrzymanie zatrudnienia w firmach (*prime régionale a l'emploi*),
- tworzenie stabilnych miejsc pracy w nowych firmach (*prime régionale a création d'entreprise*),
- nowe inwestycje materialne podejmowane przez firmy (np. *Fonds de développement PMI*)
- inwestycje niematerialne np. związane z doszkalaniami pracowników (*ARC*)
- umiędzynarodowienie lokalnych przedsiębiorstw,
- transfer technologii i innowacji (np. *Fonds régional d'aide au transfert de technologie*).

Programy wspierające aktywizację ekonomiczną regionu były finansowane w różnym stopniu ze środków regionalnych, krajowych i UE [Dormard 2001].

2.3. W kierunku gospodarki opartej na wiedzy

Jeszcze w latach 1994 i 1996 Komisja Europejska wprowadziła program wsparcia budowy regionalnych strategii innowacji i transferu technologii (RITTS¹⁵). W 1998 r. NPDC przyjęło tę strategię, która była wpisana w szerszy kontekst polityki krajowej, co wyróżniało ją od licznych innych strategii skoncentrowanych na mobilizacji zasobów wewnętrznych [Charles *et al.* 2000].

W 1994 r. utworzono dzielnicę biznesową w Lille (EURALILLE) jako odpowiedź na upadek przemysłu i poszukiwanie własnej ścieżki rozwoju. Dynamiczny rozwój tego obszaru był związany ze wspomnianą wcześniej budową linii i dworca TGV w Lille. Wokół dworca powstało European Business Centre, czyli klastr z przemysłem wysokich technologii, handlu i rozrywki. Celem jego powstania było pobudzenie ekonomiczne miasta i regionu. Obecnie dzielnica ta jest trzecią dzielnicą biznesową we Francji (po Paryżu i Lyonie).

W 2003 r., gdy w wyniku reformy decentralizacyjnej nastąpiło wzmocnienie samorządów (m.in. wprowadzono zasady subsydiarności i autonomii finansowej), regiony otrzymały więcej siły decyzyjnej, a polityka regionalna zaczęła również dotyczyć edukacji, nauki i innowacyjności. Rządowe agencje zostały przejęte przez regiony. Wówczas zaczęto też wprowadzać pierwsze regionalne strategie o charakterze innowacyjnym.

Istotnym czynnikiem rozwojowym nadającym dynamikę zmian w całym regionie stało się przyznanie Lille tytułu Europejskiej Stolicy Kultury w 2004 r.¹⁶ Tytuł ten został przyznany miastu ze względu na jego doświadczenie w procesie deindustrializacji [Brodaty 2014] oraz liczne działania podejmowane w celu rozwoju kultury¹⁷. Wydarzenie to pokazało siłę kultury i wyzwoliło pozytywną reakcję gospodar-

¹⁵ 42 regiony europejskie zdecydowały się przygotować takie strategie, w tym 4 z Francji.

¹⁶ Warto dodać, że z doświadczeń Lille korzystał Wrocław jako miasto partnerskie.

¹⁷ W 1982 r. Mitterrand stworzył fundusze regionalne sztuki współczesnej służące zebraniu atrakcyjnej kolekcji sztuki. Zdecydowano, że zbierane dzieła będą pochodziły z całego świata. O kupnie dzieł miał decydować komitet ekspertów, a nie władze administracyjne. Dzięki temu programowi stworzono kolekcję, która teraz przyciąga turystów do regionu.

czą. Posłużyło jako „trampolina” do zmiany wizerunku miasta w świadomości jego mieszkańców, władz lokalnych i krajowych oraz w pewien sposób „otworzyło oczy” władzom lokalnym i światu biznesu, że przemysł kreatywny również może być rentowny. Badania z 2014 r. wykazały, że opisywane wydarzenie miało pozytywny wpływ na region. W latach 2004-2006 liczba ofert pracy w regionie wzrosła o 8,9%, natomiast liczba nowych przedsiębiorstw o ponad 6% (głównie poza przemysłem). Wzrósł również odsetek turystów, którym udzielono noclegu [Brodaty 2014]. Dzięki Lille w 2004 powstało wiele firm w sektorze kreatywnym, które obecnie są bardzo ważne z perspektywy rozwoju regionu. Dzięki tytułowi Europejskiej Stolicy Kultury w regionie dość prężnie rozwija się przemysł filmowy. Działają liczne firmy zajmujące się produkcją filmową oraz klastr animacyjny (od 20 lat w regionie kształcono grafików, którzy obecnie pracują dla firm współpracujących m.in. z PIXAR). Ponadto NPDC jest, zaraz po Paryżu, najczęstszą scenerią dla akcji francuskich filmów¹⁸. Do 2004 r. oferta sztuki współczesnej niemal nie istniała, główne rynki sztuki mieściły się w Paryżu, Brukseli, Londynie. Po opisywanym wydarzeniu uznano, że potencjalny rynek nabywców jest dość duży w regionie (bogaci spadkobiercy przemysłowców) i zrestrukturyzowano muzeum sztuki nowoczesnej – w Lille.

Innym ważnym czynnikiem kierującym region w stronę innowacji, była wprowadzona we Francji w 2004 r. nowa polityka przemysłowa (*la nouvelle politique industrielle*). Polityka ta zakłada, że elementem pobudzającym wzrost konkurencyjności w regionie będą klastry, silnie „zakorzenione” w regionie i działające na podstawie istniejących już struktur instytucjonalnych i infrastruktury. Celem takiego klastra jest wspieranie rozwoju innowacyjności przez wspieranie projektów B+R. Każdy z istniejących klastrów ma obowiązek posiadania swojej strategii rozwoju w perspektywie 5-letniej. Funkcjonowanie klastrów konkurencyjnych jest wspierane przez władze (rządowe i samorządowe). Pomoc publiczna udzielana członkom klastrów, jak i samym klastram polega m.in. na częściowym finansowaniu struktur klastrów, pomocy w nawiązywaniu partnerstw czy stworzeniu specjalnego funduszu międzyresortowego, z którego członkowie klastrów mogą pozyskać środki na dofinansowanie najlepszych projektów.

2.4. Trzecia rewolucja przemysłowa i inteligentne specjalizacje

2.4.1. W kierunku gospodarki bez węgla

Jednym z ważnych czynników rozwojowych jest nastawienie i otwartość na współpracę podmiotów z regionu, o czym świadczy np. realizacja programu „Trzeciej Rewolucji Przemysłowej” w Nord – Pas-de-Calais. Inicjatorem tego przedsięwzięcia była Izba Przemysłowo-Handlowa i Region NPDC. Prace nad programem zostały rozpoczęte pod koniec 2012 r., przez 2013 r. opracowywano masterplan (zawierający dokładny harmonogram działań i wartości wskaźników do osiągnięcia).

¹⁸ Informacja z wywiadu pogłębionego.

NPDC zaprosiło do współpracy nad masterplanem prof. Jerem'ego Rifkina, który pomysł wdrażania tego typu programu opisał w swojej autorskiej książce¹⁹ i testował m.in. w Niemczech, doradzając rządowi Angeli Merkel. NPDC jako pierwszy region we Francji z przekonaniem stosuje kluczowe zasady trzeciej rewolucji. Od początku 2014 r. rozpoczęto operacjonalizację nowego podejścia.

Wspomniany wcześniej masterplan powstawał przy pełnym zaangażowaniu przedstawicieli różnych środowisk (biznes, władza, nauka). Przełożyło się to na wprowadzanie przez samorzady do swoich polityk celów określonych w programie i pojawienie się projektów realizowanych w partnerstwach między przedsiębiorcami a szkołami i uczelniami.

Jednym z uczestników programu „trzeciej rewolucji przemysłowej” jest Okręg Wielkiej Dunkierki (CUD), który tworzy miasto Dunkierka – położone na wybrzeżu Francji, wspólnie z 16 sąsiednimi gminami²⁰. W 2015 r. w mieście powołano lokalny komitet sterujący, włączając licznych przedstawicieli środowiska lokalnego (władze, przedstawiciele izby handlowej i rzemieślniczej). Samorzady z CUD uważają, że dużą wartością opisywanego programu jest możliwość przygotowania programu oddolnego przez miasta i gminy z pasa wybrzeża, co wzmacnia możliwości zarządzania tym terenem. Współpraca w pasie nadmorskim ma również umocnić ten obszar w celu ochrony przed dominacją Lille i jednocześnie przyczynić się do wzmocnienia całego regionu Hauts de France.

Obecnie władze regionu podejmują liczne działania służące rozpowszechnianiu idei trzeciej rewolucji wśród mieszkańców i angażowaniu ich w realizację założeń – stworzono specjalne strony internetowe z wyjaśnieniami, jak mieszkańcy mogą zaangażować się w projekt, organizowane są konferencje i spotkania z lokalnymi przedsiębiorcami.

Idea trzeciej rewolucji jest wykorzystywana przez władze regionu do zmiany uwarunkowań historycznych. Program koncentruje się na pięciu filarach pozwalających budować zrównoważoną gospodarkę: (1) rozpowszechniona energia odnawialna; (2) budynki produkujące energię; (3) magazynowanie energii; (4) inteligentne sie-

¹⁹ „Trzecia Rewolucja Przemysłowa”. Jak wynika z wypowiedzi J. Rifkina, pierwsze sukcesy trzeciej rewolucji przemysłowej możemy zaobserwować w Niemczech (gdzie jest ona realizowana od 10 lat). Jego zdaniem kluczem do przyspieszenia rozwoju w całej Europie jest współpraca Niemiec i Francji na podstawie zasad trzeciej rewolucji. Rifkin pozytywnie ocenia również zmiany zachodzące w NPDC i zwraca się do Prezydenta Hollanda, że jeśli chce zobaczyć „Francję jutra”, to powinien przyjechać do NPDC. Zdaniem badacza przeprowadzenie trzeciej rewolucji w całej Francji zajmie 30 lat. W tym miejscu należy podkreślić, że koncepcja Rifkina spotyka się również z krytyką, która wskazuje na nierealność założeń koncepcji trzeciej rewolucji [Hebert D., „Jeremy Rifkin : “Président Hollande, venez dans le Nord – Pas-de-Calais !”, L’Obs z 4.06.2015; Gardey J., „Jeremy Rifkin, le gourou du gotha européen”, Alternatives Economiques, Blog Jean’a Gadrey’a; Van Eeckhout L., „L’économiste Jeremy Rifkin veut faire du Nord-Pas-de-Calais la région pilote de la transition énergétique d’ici à 2050”, Le Monde, [25.10.2013]

²⁰ Poza miastem Dunkierka „okręg gmin wielkiej Dunkierki” tworzą: Armbouts-Cappel, Bourbourg, Bray-Dunes, Cappelle-la-Grande, Coudekerque-Branche, Craywick, Ghyvelde, Grande-Synthe, Grand-Fort-Philippe, Gravelines, Leffrinckoucke, Loon-Plage, Saint-Georges-sur-l’Aa, Spycker, Tétéghem-Coudekerque-Village, Zuydcoote.

ci elektroenergetyczne oraz (5) innowacje w mobilności [A new stage 2016]. Program wskazuje „podwójny” cel, jakim jest: wykształcenie zdekarbonizowanej gospodarki oraz wsparcie tworzenia różnych aktywności i miejsc pracy. Ważnym założeniem programu jest łączenie go z wymiarem terytorialnym, rozwojem różnorodnych projektów oraz zaangażowaniem wielu różnych uczestników. Przykładowo w przypadku działań w zakresie rozwoju odnawialnych źródeł energii wymieniane są następujące instytucje: CUD, Grand Port Maritime de Dunkerque, Conseil Regional NPDC, firmy skupione wokół Windustry NPDC Cluster (np. ENTREPOSE – z grupy Vinci), regionalny operator energii, elektrownia atomowa, Energie 2020 Regional Excellence Cluster, uniwersytety, laboratoria badawcze, Izba Gospodarcza, firmy prywatne, członkowie związku gminnego oraz regionalny operator „Odnawialnej Energii”.

Poza filarami program wskazuje również główne kierunki (*priority directions*), którymi są: (1) zatrudnienie – utworzenie 37 tys. nowych miejsc pracy do 2020 r., a 165 tys. do 2050 r.; (2) terytorializacja – polegająca na rozszerzeniu oddziaływania programu na obszary wiejskie, a także na dołączoną Pikardię (w wyniku reformy); (3) wspólna odpowiedzialność – przez włączanie szczególnie młodych do projektów, tworzenie biur programu w szkołach; (4) jakość projektów – bazująca na wspólnym wypracowywaniu celów projektów oraz eksperymentowaniu; (5) otwarcie międzynarodowe – przez budowanie sieci w północno-zachodniej Europie oraz współpracę z instytucjami europejskimi.

2.4.2. Inteligentne specjalizacje

Strategia inteligentnych specjalizacji NPDC została pomyślana bardzo inteligentnie. Region wskazuje koncentrację uwagi i środków na 7 inteligentnych specjalizacjach, ale też wymienia 6 tzw. domen – obszarów doskonałości [*Smart...*]. Specjalizacje NPDC²¹ to:

1. Infrastruktura kolejowa
2. Rozwój komponentów wysokiej energii i łańcuchów elektrycznych
3. Tworzenie produktów na bazie „bio”
4. Materiały tekstylne, polimery i kompozyty
5. Naturalne składniki dla zdrowia
6. Rozwój i promocja zrównoważonych zasobów wodnych
7. Wymiana przyszłości: w kierunku nowych form wymiany i konsumpcji.

Z kolei domeny, czyli 6 największych sfer działalności gospodarczej w regionie, to:

1. Transport i eko-mobilność (*les transports et l'éco-mobilité*)
2. Zdrowie i żywność (*la santé et l'alimentation*)
3. Internet rzeczy (*l'ubiquitaire et l'internet des objets*)
4. Chemia, materiały i recykling (*la chimie, les matériaux et le recyclage*)

²¹ Po połączeniu NPDC z Pikardią zachowano oddzielne strategie RIS3 – część obszarów strategicznych pokrywa się w tych regionach.

5. Obraz cyfrowy i przemysł kreatywny (*les images numériques et les industries créatives*)
6. Energia (*l'énergie*).

Istotne jest, że zarówno w ramach specjalizacji, jak i domen kluczową rolę odgrywają klastry. W regionie rozróżnione są dwa typy klastrów:

1. Klastry konkurencyjne²², których jest siedem²³. Klastry te skupiają głównie firmy i ośrodki badawcze, wspierane są środkami publicznymi. Wyżej wymienione klastry (razem z innymi aktorami regionalnymi, jak np. uczelniami, inkubatorami, instytucjami naukowymi) są traktowane jako jeden z elementów realizacji zapisów *Strategii Inteligentnych Specjalizacji Regionu Nord – Pas-de-Calais*.
2. Klastry kompetencyjne – jest ich czternaście²⁴, finansuje je region, z częściowym udziałem środków rządowych i prywatnych. Klastry kierowane są przez gminy i działają na potrzeby biznesu. W ich skład wchodzi firmy, przedstawiciele gminy i uczelnie. Klastry te są skupione przede wszystkim na dostarczaniu informacji, szczególnie dla MSP. Przykładem skuteczności klastra kompetencyjnego jest kooperacja z przemysłem samochodowym. Pierwsze testowe centrum techniczne dla przemysłu samochodowego zostało otworzone 15 lat temu właśnie w ramach klastra kompetencyjnego.

W celu stymulowania i koordynowania realizacji zapisów RSI, w Nord Pas de Calais powstała instytucja publiczna – *Nord France Innovation Développement* (NFID), która odpowiada m.in. za prowadzenie platform internetowych z informacjami na temat branż inteligentnych specjalizacji, jak i możliwości pozyskania finansowania, pomocy i doradztwa w procesie powstawania przedsiębiorstw innowacyjnych oraz realizacji projektów innowacyjnych przez istniejące na rynku firmy.

Dodatkowo nad wdrażaniem *Strategii Inteligentnych Specjalizacji* czuwa tzw. Strategiczny Komitet Regionalny do Spraw Innowacji i Komitet Pilotażu Operacyjnego Innowacji (*le Comité Stratégique Régional de l'Innovation et le Comité de Pilotage Opérationnel de l'Innovation*). W skład powyższych Komitetów wchodzi m.in. przedstawiciele rządu centralnego, Rady Regionu, Rady Departamentu, społeczności uniwersyteckiej i szkół (podstawowych, gimnazjów oraz ponadgimnazjalnych), Izby przemysłowo-handlowej, Bpifrance (Publicznego Banku Inwestycji), innych samorządów lokalnych czy klastrów.

²² (1) Klaster mobilności; (2) Klaster materiałów i przemysłu chemicznego; (3) Klaster produktów wodnych; (4) Klaster zdrowej żywności i długiego życia (rozwiązania żywnościowe i terapeutyczne dla chorób układu sercowo-naczyniowego i neurodegeneracyjnych); (5) Klaster innowacyjnych tkanin; (6) Klaster przemysłu handlowego; (7) Klaster odzysku odpadów.

²³ Raport : « Chiffres clé Nord Pas de Calais. Édition 2015. », CCI Région Nord de France.

²⁴ (1) Klaster tekstylny i mody; (2) Klaster materiałów plastycznych; (3) Klaster Eco-innowacji; (4) Klaster mechaniczny; (5) Klaster energetyczny; (6) Klaster zdrowia; (7) Klaster rolno-żywnościowy; (8) Klaster wizerunkowy; (9) Klaster otaczającej inteligencji; (10) Klaster samochodowy; (11) Klaster kolejowy; (12) Klaster logistyczny; (13) Klaster budowlany i inżynierii lądowej i wodnej; (14) Klaster przemysłu drzewnego.

Skuteczne wykonanie strategii zakłada również realizację przedsięwzięć innowacyjnych w regionie. Regionalni przedsiębiorcy, poza środkami międzyresortowymi finansującymi projekty wpisujące się w wyznaczone klastry konkurencyjne i środkami unijnymi, mogą korzystać z innych źródeł w celu finansowania projektów innowacyjnych i B+R, jak np.: *Crédit Impôt Recherche* (CIR), regionalnych środków na innowacje (*Fonds Régional d'Innovation OSEO – Conseil Régional*) i wspólnych środków inwestowanych w innowacje (*les Fonds Communs de Placement dans l'Innovation*).

Dodatkowo, na projekty wpisujące się w założenia „Trzeciej Rewolucji Przemysłowej” przedsiębiorcy mogą uzyskać środki finansowe w formie *private equity* ze specjalnego systemu finansowego (tworzonego przez środki publiczne i prywatne), który powstał wraz z wprowadzeniem programu.

2.4.3. EURASANTE jako jeden z filarów specjalizacji

EURASANTE jest agencją rozwoju, która została utworzona na terenie kampusu Uniwersytetu Medycznego w Lille. Pomysłodawcą tego przedsięwzięcia był rektor tej uczelni, który chciał ułatwić swoim naukowcom komercjalizację wyników prac oraz przybliżyć studentów do świata biznesu. Agencja powstała w 1996 r. W 1995 r. powstał CLUBSTER EURASANTE – stowarzyszenie skupiające obecnie 240 podmiotów z sektora zdrowia z NPDC, działa w nim 16 administratorów. EURASANTE – jest *de facto* instytucją skupiającą cztery kluczowe kompetencje:

- Jest agencją rozwoju regionalnego w obszarze sektora zdrowia, która tworzy bio-inkubator (EURASANTE BIO INCUBATOR), który z kolei koncentruje się na wsparciu i tworzeniu innowacyjnych firm. Efektem pracy inkubatora (od 1999 r.) jest 120 projektów, utworzenie 65 firm (ok. 400 miejsc pracy). Pierwszą biotechnologiczną firmą wspartą przez inkubator była znana obecnie firma GENFIT (zajmuje się chorobami wątroby, szybko rozpoczęła też pracę w USA).
- Jest odpowiedzialna za zarządzanie i rozwój bio-biznes parku²⁵. BIO BUSINESS PARK uznawany jest za największy kampus o charakterze uczelniano-medycznym w Europie (300 ha w granicach miasta Lille, bardzo dobrze skomunikowany z miastem – na jego terenie są m.in. dwie stacje metra). Jest tu 7 szpitali (o różnych specjalizacjach – 15 tys. pracujących), 4 uniwersytety i 7 szkół „paramedycznych” (łącznie 12 tys. studentów). Efektem funkcjonowania parku jest działalność 160 firm zatrudniających 3000 osób oraz 50 akademickich zespołów badawczych. Park jest sprofilowany na kwestie zdrowotne i żywieniowe.

²⁵ Misją EURASANTE jest promocja parku i zachęcanie nowych inwestorów do lokowania inwestycji, jak i wspieranie już działających tu przedsiębiorstw w rozwoju swojej działalności. Odbywa się to m.in. przez rozwój oferty nieruchomości (uczelnia posiada własne wolne tereny inwestycyjne), tworzenie warunków do współpracy partnerów, koordynacja prac udziałowców zaangażowanych w agencję.

- Zarządza powołanym przez siebie w 2005 r. konkurencyjnym klastrem zdrowego żywienia i długiego życia²⁶. W klastrze tym zrzeszonych jest 100 podmiotów, z czego po ok. 20% stanowią firmy badawcze i szkoleniowe; firmy zajmujące się dodatkami do przemysłu spożywczego; firmy produkujące finalne produkty żywnościowe. 40% stanowią podmioty z branży biotechnologicznej i zdrowia. Celem klastra jest budowanie współpracy między uczelniami i firmami w zakresie żywności i zdrowia. Do 2016 r. podmioty z klastra zainwestowały 420 mln euro na badania i rozwój, wygenerowały 230 projektów.
- Współtworzy sieć biznesową „Clubster Sante”.

Działalność EURASANTE finansowana jest z licznych źródeł, m.in.: Uniwersytetu Medycznego w Lille, Metropolii Lille, Regionu Hauts de France, a także Uniwersytetu w Lille oraz Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego. Agencja rozwoju działa dość prężnie, o czym świadczy brak wolnych przestrzeni w budynkach do inkubacji i podejmowanie nowych inwestycji budowlanych w celu jak najlepszego dopasowania przestrzeni do potrzeb firm oraz naukowców. Na terenie parku działa m.in. French Blood Agency oraz kilka firm światowych marek, tj.: Bayer, LFB – Diagast. Władze EURASANTE podejmują przedsięwzięcia służące przyciągnięciu nowych podmiotów, jednak nie udaje im się to m.in. ze względu na bliskość Paryża.

3. Czynniki i bariery rozwoju regionu

Bazując na wynikach przeprowadzonych wywiadów można wskazać kilka kluczowych czynników rozwoju regionu oraz wciąż istniejących barier. Zagadnienia te zostały omówione tematycznie, ponieważ część z nich zmieniała swój wpływ na region lub zmieniają się oczekiwania wobec danego czynnika na najbliższe lata.

Położenie regionu można scharakteryzować zarówno jako jego siłę, jak i słabość. Świadomość, że w promieniu 300 km od Lille zamieszkuje prawie 80 mln mieszkańców pozwala wyobrażać sobie wielki rynek zbytu, pracy, idei, technologii. Tym bardziej, że w promieniu tym znajdują się zarówno Londyn, jak i Paryż, a także Bruksela, z którymi Lille jest bardzo dobrze skomunikowane. Jakkolwiek, to właśnie bliskość Paryża, ale również Londynu i Brukseli jest jednym z czynników ograniczających zainteresowanie inwestorów regionem NPDC, którzy z różnych powodów wolą prowadzić biznes w samej stolicy lub w bezpośrednim jej otoczeniu.

Region widzi możliwość równoważenia dominacji wielkich metropolii współpracą transgraniczną dzięki sąsiedztwu z Wielką Brytanią i Belgią. W celu zacieśnienia współpracy na granicy francusko-belgijskiej powołano Europejską Grupę ds. współpracy międzyterytorialnej, która zajmuje się m.in. kwestiami wody czy rozwo-

²⁶ EURASANTE zajmuje się m.in. dostarczaniem usług w zakresie rozwoju biznesu, wsparcia finansowego, wsparcia w zakresie praw własności, usług zatrudnienia, sieciowania.

ju lokalnego. Rozmówcy zwracali również uwagę na pewne trudności związane m.in. z problemami językowymi (np. niechęć posługiwania się językiem francuskim wśród mieszkańców Flandrii) czy współpracą gospodarczą. Te ostatnie wiążą się z niską mobilnością i niechęcią mieszkańców Dunkierki do pracy w Belgii (wskaźnik bezrobocia jest bardzo niski w Belgii 4-5%, a 10 km dalej w Dunkierce 12%) oraz małym zainteresowaniem firm belgijskich rynkiem francuskim.

W prowadzeniu działań na arenie międzynarodowej aktywne jest również Lille, które współpracuje z licznymi miastami w Belgii w kwestii m.in. infrastruktury czy kultury. Skutkuje to powolnym „zacieraniem” się granicy między dwoma państwami i intensyfikacją przepływu osób.

Zmiana potencjału wynikającego z położenia regionu mogła nastąpić dzięki dokonany w latach 90. XX w. **inwestycjom infrastrukturalnym**. Do najważniejszych z nich zalicza się budowę linii TGV, której znaczenie opisuje jeden z rozmówców, mówiąc, że Lille było końcem Europy, a dzięki TGV stało się jej środkiem. Oczywiście należy podkreślić, że na TGV należy patrzeć w szerszym kontekście, tj. również budowy tunelu pod kanałem La Manche. Dlatego stolica NPDC ma bardzo dobre połączenia komunikacyjne zarówno z Paryżem, jak i Londynem. Te dwie kluczowe inwestycje infrastrukturalne pozwoliły uruchomić pozostałe. Należy zwrócić uwagę, że NPDC w latach 1980-2000 było przedmiotem zainteresowania polityków ze względu na swoje problemy z bezrobociem (duża grupa niezadowolonych wyborców). Dlatego w regionie plasowano kolejne inwestycje, o których decyzje zapadały na poziomie rządu np. związane z lokalizacją przemysłu samochodowego.

Kolejny ważny czynnik rozwoju to **wizerunek regionu**. W NPDC funkcjonuje przekonanie, że wizerunek regionu wewnątrz kraju jest gorszy niż na zewnątrz. We Francji NPDC jest wciąż starym okręgiem przemysłowym, który wciąż wymaga wsparcia. Wystarczy dodać, że w latach 2014-2020 region należy do grupy przejściowych regionów otrzymujących wsparcie z UE. Dlatego np. trudno przebić się Dunkierce z ideą najważniejszego portu we Francji, częściej uważa się go za zaplecze portu w Antwerpii. Uważa się, że zmiana wizerunku regionu na zewnątrz nastąpiła po otrzymaniu przez Lille tytułu **Europejskiej Stolicy Kultury** w 2004 r.

Wciąż za mało jest w regionie **współpracy w trójkącie biznes-nauka-administracja**. Jedną z przyczyn tego stanu jest prawdopodobnie zbyt mała **siła biznesu**. Dostrzega się różnicę między dużymi a małymi firmami. Te pierwsze rozwijają badania i rozwój na poziomie państwa. Kopalnie i dawne fabryki były zastąpione przez małe firmy, które nie chcą inwestować w innowacje, często są podwykonawcami dużych firm krajowych. Praca nad siecią MSP była podejmowana przez wdrażanie licznych programów rozwoju, ale to wciąż za mało w stosunku do oczekiwań.

Mimo to, w dalszym ciągu podejmowane są liczne działania służące pobudzeniu opisywanej współpracy. Przykładem jest instytucja zrzeszająca przedstawicieli różnych środowisk (biznes, polityka, administracja, kultura, sport *etc.*) przede wszystkim z aglomeracji Lille (Grand Lille). Organizacja ta powstała z inicjatywy

przedsiębiorców i jej głównym celem jest wymiana informacji między podmiotami funkcjonującymi w mieście. Co ważne, ciało to nie jest organem decyzyjnym.

Innym rozwiązaniem powszechnym we Francji zmuszającym niejako podmioty do współpracy jest tzw. *Conseil de développement* (Rada ds. rozwoju). Powołanie takiego organu narzuca na aglomeracje francuskie prawo. Radę ds. rozwoju tworzą przedstawiciele nauki, biznesu, społeczności lokalnej, władz lokalnych i regionalnych²⁷. Warto podkreślić, że funkcjonowanie tej organizacji uzależnione jest od lokalnych uwarunkowań sfery gospodarki.

Nauka z kolei przechodziła w ostatnim czasie gruntowne zmiany i wciąż jest przed koniecznością dynamicznego włączenia się w inteligentne specjalizacje. Jako przykład problemów uczelni można wskazać uniwersytet w Dunkierce (*Université du Littoral-Côte-d'Opale* – utworzony w 1985 r. był filią Uniwersytetu Lille2), jako odpowiedź na potrzebę kształcenia osób, które nie mogą dojeżdżać do Lille. Jest to uczelnia „wielodziedzinowa” (w 2015 r. oferowała 13 kierunków na poziomie licencjatu, 20 kierunków na poziomie licencjatu zawodowego i 29 na poziomie magisterskim²⁸). Obecnie dostrzegana jest potrzeba specjalizacji, szczególnie że uczelnia ta nie jest zaliczana do silnych we Francji. Władze regionalne zastanawiają się nad określeniem jej profilu. Wśród obszarów, które są brane pod uwagę, wymieniane są wybrzeże i morze, obejmujące laboratoria oceanografii, wybrzeża, klimatu, zasobów rybnych. Dunkierka stawia też na energię odnawialną. Jako jeden z problemów wskazuje się fakt, że utworzona strefa przemysłowa posiada laboratoria, które są oddalone od uczelni, co z kolei utrudnia kontakty.

Jednym z głównych założeń polityki regionu było „wpisanie” i **dopasowanie edukacji do potrzeb i rzeczywistości społeczno-gospodarczej regionu**. Mimo starań władzy, cel ten nie został w pełni osiągnięty. Między innymi sektor zdrowotny, stanowiący jeden z najważniejszych filarów lokalnej gospodarki, boryka się z problemami związanymi z brakiem wykwalifikowanych pracowników. Taka sytuacja jest konsekwencją kilku czynników. Jako pierwszy można wskazać brak odpowiednich programów nauczania na uczelniach wyższych, które pozwoliłyby np. na wykształcenie specjalistów o „podwójnych profilach” (posiadających wiedzę ogólną z danego zakresu oraz specjalistyczną z zakresu zdrowia). Wiąże się z tym drugi problem braku niektórych kierunków studiów na uczelniach w regionie. Przedsiębiorcy z sektora zdrowia narzekają na brak kierunków „biomedycznych”, co powoduje, że osoby na stanowiska np. bio-informatyków czy bio-statystyków rekrutowane są z założenia na zewnątrz regionu. Jako trzeci w kolejności powód można wymienić problem niskiej znajomości języków obcych wśród potencjalnych pracowników. Kolejny – szerszy problem – to niska atrakcyjność regionu Nord – Pas-de-Calais, która wpływa na trudności w przyciągnięciu do regionu niektórych specjalistów. Ostatnia z bolączek w tym obszarze to fakt, że firmy działające w sektorze zdrowia najczęściej nie są tak

²⁷ Informacja z IDI.

²⁸ [<http://www.univ-littoral.fr/>].

popularne i powszechnie znane jak ich międzynarodowi konkurenci, co przekłada się na trudności w znalezieniu kompetentnych osób na stanowiska kadry „wyższego poziomu” (np. stanowiska starszych specjalistów)²⁹.

Warto podkreślić, że uczelnie w regionie wybierane są przez licznych studentów z innych części Francji oraz z zagranicy, jednak trudno jest ich zatrzymać po studiach w NPDC. Mimo to uważa się, że stanowią oni grupę ambasadorów zmieniających wizerunek regionu.

Z kolei **administracja** pełni szczególną funkcję ze względu na fakt dość późnej reformy decentralizacyjnej, a także licznych działań administracji rządowej w okresie transformacji. Obecnie administracja regionalna i lokalna mogą wykazać się projektami, które starają się pobudzać współpracę w regionie. Ważną rolę odgrywają wspólnoty miejskie, które zapraszają naukowców i biznes. Jednak problemem jest czasem to, że administracja nieco wyprzedza oczekiwania przedsiębiorców, którzy nie zawsze podejmują zainicjowane przez administrację pomysły³⁰. Inne projekty, które są planowane, znajdują się na razie w fazie rozwoju, dlatego administracja regionalna nie może ocenić, czy przyniosą one wymierny skutek współpracy biznes-nauka-administracja³¹.

Jednak mimo kilku wad aktywność administracji w relacjach z biznesem najlepiej widoczna jest w ramach współpracy w strukturach klastrowych. Szczególnie dobrze oceniana jest dotychczasowa działalność klastrów przedsiębiorczości kreatywnej, które na bieżąco szukają strategii innowacji. Współpraca ta będzie w dalszym ciągu wspierana w ramach rozwoju inteligentnych specjalizacji. Jedną ze skutecznych form współpracy są tzw. biura domen. Dla każdej domeny gospodarczej powstały biura, które identyfikują istotnych z jej perspektywy aktorów. Biura same w sobie nie są formalnymi instytucjami, jednak wpisały się już w system zarządzania regionem. Jednym z głównych zadań biur jest opiniowanie kontraktu terytorialnego między regionem a państwem przed jego przyjęciem.

Mnogość struktur oraz programów wspierających innowacje powoduje, że jednym z problemów jest zrozumienie przez administrację, że kluczowe jest, by firmy wiedziały i orientowały się, jakie mają środki do dyspozycji. W celu rozwiązania tego problemu niektóre wspólnoty miejskie i gminne otwierają specjalne instytucje skierowane do przedsiębiorców np. w Dunkierce powstał dom przedsiębiorczości.

²⁹ Raport : *Contrat d'étude prospective de l'emploi et de la formation de la filière santé dans le Nord-Pas de Calais-Synthèse des résultats*, wrzesień, 2013.

³⁰ Przykładem może być niepodjęty przez biznes pomysł rozwoju badań na temat wpływu przemysłu na środowisko, bezpieczeństwo przemysłowe i energię.

³¹ Na razie zamrożony jest ze względu na małe zainteresowanie biznesu pomysł rozwoju sieci współpracy wokół tematów: utworzona stacja odbioru gazu – badania nad zimnem (a to z kolei wpisuje się w rozwój klastra tekstylnego i pomysłu tkanin odpornych na ekstremalne temperatury). Starano się pozyskać środki krajowe, ale nie udało się ze względu na „niskie włączenie się firm do projektu”. W biurze domeny myślą nad specjalizacją: jak tworzyć materiały dostosowane do ekstremalnych warunków zimna. To początek drogi, ale obrazuje ich sposób myślenia, dalej chcą włączyć w tę tematykę energię. Są projekty badań naukowych, jeszcze tego nie wprowadzili na szeroką skalę.

Do innych barier rozwoju regionu NPDC można również zaliczyć **wysokie bezrobocie, biedę oraz degradację społeczną**. Zjawisko to związane jest m.in. z niedopasowaniem profilów kształcenia do wymogów przemysłu, co przejawia się w dużym bezrobociu wśród osób wykształconych. Wzrost „wykształconych bezrobotnych” związany jest ze wzrostem automatyzacji przemysłu, która okazuje się bardziej korzystna ekonomicznie. Region podejmuje próby zminimalizowania tego zjawiska przez utrzymywanie specjalnych miejsc pracy. Barięru utrudniającą zaangażowanie społeczności lokalnej w działania prorozwojowe jest również wzrost poparcia dla Front National w regionie. Przekłada się to na obserwowalny spadek zaufania mieszkańców do władz regionu.

Wnioski

Region NPDC jest przykładem starego okręgu przemysłowego, którego restrukturyzacja rozpoczęła się w latach 70. i trwała przez blisko 20 lat. Obecna sytuacja w regionie pokazuje, jak trudno jest zmienić uwarunkowaną zasobami przyrodniczymi (węgiel, kanał La Manche) i historycznymi (przemysł wydobywczy, stalowy, tekstylny) ścieżkę rozwoju. Zaprezentowane w artykule liczne instrumenty stosowane przez władze centralne na terenie Nord – Pas-de-Calais (od decyzji o prowadzeniu linii TGV i budowy kanału La Manche po wcześniejsze zachęty dla dużych firm, by te podejmowały inwestycje na północnym wschodzie Francji) obrazują, jak trudno jest przezwyciężyć kłopoty rozwojowe i jak trudno jest zejść z dotychczasowej ścieżki rozwoju.

Wprawdzie obecne elity regionalne pokładają duże nadzieje w związku rozwojem opartym na innowacjach, to podkreślić należy, że NPDC jest nie tylko jednym z pierwszych regionów w Europie, które wdrażały RITTTS, czyli pierwsze strategie innowacji, ale również poddawany był licznym działaniom administracji rządowej i unijnej ze względu na wysokie problemy społeczne (bezrobocie wywołane zamknięciem kopalń, upadkiem zakładów przemysłowych). Mimo szerokiej interwencji oraz długiego czasu jej stosowania wciąż NPDC jest jednym ze słabiej rozwiniętych obszarów Francji o niskiej dynamice wzrostu.

Przez następne 5 lat NPDC będzie otrzymywał środki z UE w ramach regionów przejściowych (PKB pow. 75% średniej UE, ale poniżej 90% średniej dla 27 krajów).

W kontekście przyszłego rozwoju regionu nie bez znaczenia będzie ostatnia reforma terytorialna i połączenie regionu NPDC z Pikardią. Połączenie dwóch regionów posiadających zaawansowany przemysł rolno-spożywczy umożliwi stworzenie silnej regionalnej specjalizacji, jednak istnieją też pewne utrudnienia. Regiony te charakteryzują się odmiennymi poziomami urbanizacji i rozwoju infrastruktury, mają też inny zakres problemów.

Literatura

- 3rd *Industrial Revolution in Greater Dunkirk*, Dunkerque Grand Littoral, Communauté Urbaine.
- A New Stage*, 2016, prezentacja regionu Hauts-de-France na konferencji "How to build Smart Energy Regions", 4-5 lipca Ettlingen/Karlsruhe.
- Brodaty T., 2014, *Etude sur l'estimation rétrospective de l'impact économique d'un Ensemble d'événements culturels uniques ou d'équipements culturels récents*. Raport wykonany na zlecenie Ministère de la Culture et de la Communication.
- Charles D. R., Nauwelaers C., Mouton B., Bradley D., 2000, *Assessment of the Regional Innovation and Technology Transfer Strategies and Infrastructures (RITTS) Scheme*. Final Evaluation Report, CURDS i MERIT, Newcastle.
- Chiffres: L'agriculture et l'agroalimentaire du Nord-Pas de Calais, champions de l'économie régionale*, broszura <http://www.entrez-dans-la-bande.com/pdf/chiffres.pdf>.
- Contrat d'étude prospective de l'emploi et de La formation de la filière santé dans le Nord-Pas de Calais-Synthèse des résultats*, raport z badania, wrzesień 2013.
- Dormard S., 2001, *L'Economie du NPDC: Histoire et bilan d'un demi-siècle de transformations*. Presses Universitaires du Septentrion.
- Douze ans de chômage, Nord Pas de Calais – Profiles*, Numero 1, Mars 2003 INSEE [http://www.insee.fr/fr/insee_regions/nord-pas-de-calais/themes/pages_de_profils/P03_01.pdf].
- Mémento de la statistique agricole*. Édition 2014, AGREST Novembre.
- Pietrzyk I., 1998, *Francja*, [w:] *Polityka regionalna Unii Europejskiej w praktyce krajów członkowskich*, I. Pietrzyk (red.). Wyd. AE w Krakowie, Kraków.
- Raport: Chiffres clé Nord Pas de Calais*. Édition 2015, CCI Région Nord de France.
- Region Nord Pas de Calais: Histoire industrielle*, INSEE [http://www.insee.fr/fr/insee_regions/nord-pas-de-calais/themes/insee-dossier/no_ind_01/no_ind_01_2.pdf].
- Smart Specialisation in the Nord-Pas de Calais region*, Lorand.B – Nord France Invest (ulotka informacyjna).
- Sztaba J., 2011, *Istota Zrównoważonego Rozwoju na przykładzie Nord Pas de Calais*. Studia i Materiały. Miscellanea Oeconomicae, 2.
- Stratégie Recherche Innovation pour une Spécialisation Intelligente 2014-2020*.
- Wallart F., 2008, *Le nouveau dynamisme industriel de la Région Nord-Pas de Calais*. Réalités Industrielles, Mai, [<http://www.annales.org/ri/2008/ri-mai-2008.pdf>].

Strony Internetowe:

- Strona internetowa encyklopedii historycznej Uniwersytetu w Lille*, [<http://www.universalis.fr/encyclopedie/nord-pas-de-calais/4-le-difficile-passage-d-une-economie-de-labour-a-une-economie-post-moderne/>].
- Strona internetowa inicjatywy Trzecia rewolucja przemysłowa*, [<http://rev3.fr/le-nord-pas-de-calais/>].
- Strona internetowa INSEE*, [<http://www.insee.fr/fr/>].
- Strona internetowa klastrów konkurencyjnych*, [<http://competitivite.gouv.fr/politique-des-poles-471.html>].
- Strona internetowa lotniska w Lille*, [<http://www.lille.aeroport.fr/>].

Strona internetowa regionu Hauts de France, [<http://www.nord-pas-de-calais-picardie.developpement-durable.gouv.fr/>].

Strona internetowa regionu NPDC, [<http://www.nordpasdecalais.fr/>].

Strona internetowa sieci regionalnych aktorów innowacji, [<http://jinnove.com/Qui-sommes-nous/L-innovation-en-region>].

Strona internetowa Université du Littoral-Côte-d'Opale, [<http://www.univ-littoral.fr/>].

Podziękowania

Autorzy dziękują następującym osobom z regionu Hauts de France, które poświęciły swój czas i podzieliły się wiedzą na temat procesów zachodzących w regionie:

Pierre Roger – dyrektor Wydziału strategii (*Communaute Urbaine De Dunkerque*);

Sylvie Delatte – dyrektor Wydziału ds. strategii międzynarodowych i portów (*Communaute Urbaine De Dunkerque*);

Crespy Herve – przedstawiciel Wydziału szkolnictwa wyższego i badań przy Radzie Regionu Hauts-de-France;

Denis-Laurent Bouyer – kierownik projektu « *Mission Troisieme Revolution Industrielle* » (Region Hauts-de-France);

Yannick Giry – dyrektor ds. RIS przy Radzie Regionu Hauts-de-France;

Mathieu Evrard – Business Development Manager (*EURASANTE – Parc Eurasante Ouest – Lille Metropole*);

Michelle Bruillard – emerytowana profesor Uniwersytetu w Lille – Wydział Prawa i Nauk Politycznych, Dunkierka;

Thierry Baert – przedstawiciel Agence de développement et d'urbanisme de Lille Métropole;

Mathilde Ballenghien – przedstawiciel Agence de développement et d'urbanisme de Lille Métropole;

Sylvie Duchassaing – przedstawiciel Izby Przemysłowo-Handlowa Regionu Północnej Francji.